

Қазақстан Республикасы Оқу – ағарту министрлігі
Министерство Просвещения Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина

**Оқу-тәрбие үдерісінде прогрессивті ойлауды (growth mindset) дамыту
бойынша әдістемелік ұсынымдар**

Астана
2022

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2022 жылғы 13 маусымдағы № 7 хаттама)

Оқу-тәрбие үдерісінде прогрессивті ойлауды (growth mindset) дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 41 б.

Әдістемелік ұсынымдарда орта білім беру ұйымдарындағы білім алушылардың прогрессивті ойлауын дамыту бойынша кешенді тәсілдер ұсынылады.

Әдістемелік ұсынымдар білім беру ұйымдарының жетекшілеріне, педагогтеріне, сондай-ақ білім беру басқармалары мен бөлімдерінің мамандарына арналған.

Кіріспе

Соңғы жылдары білім беру саласындағы халықаралық салыстырмалы зерттеулер білім алушылардың академиялық жетістіктері объективті және субъективті сипаттағы бірқатар факторларға байланысты екенін көрсетіп отыр.

Объективті факторларға білім алушылар тұратын географиялық жер, отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы, ата-аналардың білім деңгейі, білім беруді ұйымдастырудың материалдық-техникалық шарттары және т.б. жатады.

Субъективті факторлар көбінесе тұлғаның оқу-танымдық іс-әрекетке деген ішкі мотивтерін, оның өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын, сондай-ақ адамның интеллект деңгейін субъективті қабылдауын қарастырады.

Психологияда адамның өзінің интеллектуалды деректерін субъективті қабылдауы жасырын теориялар шеңберінде қарастырылады, онда адамдардың күнделікті өмірінен қандай да бір құбылыс немесе процесс туралы идеялары зерттеледі.

Жақында бұл идеяға деген қызығушылық айтарлықтай артты, бұл көбінесе прогрессивті ойлау ұғымын танымал етудің арқасында болып отыр. Бұл ұғымның танымал болуы Стэнфорд университетінің психология профессоры Кэрол Дуэктің [1] есімімен байланысты, ол адамдарды екі түрге бөлді: көзқарасы дерекке негізделген және прогрессивті ойлауға негізделген. Профессордың зерттеулеріне сәйкес, адамдардың бірінші санаты дарындылық пен жеке тұлғаның интеллект деңгейі өзгермейтін туа біткен қасиеттер деген сеніммен сипатталады. Адамдардың екінші санаты белгілі бір күш жұмсау арқылы кез келген қабілетті дамытуға болады деп есептейді.

PISA 2018 халықаралық салыстырмалы зерттеуінің нәтижелеріне сәйкес зерттеуге қатысқан қазақстандық жасөспірімдердің тек жартысы (55%) прогрессивті ойлауға деген көзқарасты ұстанады, бұл ЭЫДҰ бойынша орташа көрсеткіштен (63%) төмен [2]. Бүгінгі қазақстандық жасөспірімдердің өмір бойы білім алу қабілеті барған сайын бағаланатын, қарқынды өзгертін әлем жағдайында еліміздің адами капиталының негізгі корпусын құрайтынын назарға ала отырып, білім беру жүйесінің алдында жүйелі зерделеу және білім алушылардың прогрессивті ойлауын дамыту үшін жағдай жасау міндеті тұр.

Осы тұрғыда білім беру процесінің барлық қатысушыларына арналған осы әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу өзектендіріледі. Жұмыста прогрессивті ойлау ұғымы туралы қысқаша ақпарат, халықаралық тәжірибеге шолу, сондай-ақ оқу іс-әрекеті жағдайында прогрессивті ойлауды интеграциялау бойынша орта білім беру ұйымының педагогтеріне арналған нақты әдістемелік ұсыныстар берілген.

1 Ойлау және оның түрлері. Ғылыми әдебиеттегі прогрессивті ойлау (growth mindset) ұғымы

Бүгінгі таңда бүкіл әлемдегі білім беру жүйелерінде пәндік білімдерден, дағдылардан тыс білім беру нәтижелерін кеңірек түсіну бекітілуде.

Әлемдік қоғамдастық емтиханға бағытталған жүйелердегі дәстүрлі академиялық оқытуға баса назар аудару «білім берудің әлеуметтік, гуманистік және моральдық мақсаттарына» нұқсан келтіретінін мойындайды [3].

Бүгінгі таңда білім беруді дамытудың жалпы әлемдік тенденцияларының басты бағыты жеке тұлғаның субъективтілігін, оның қоғамдағы оң өзгерістерге қол жеткізу үшін мақсат қою, ойлау және жауапкершілікпен әрекет ету қабілетін тану идеясы болып табылады.

Білім алушының субъективтілігі немесе агенттігі көбінесе «өз бетінше әрекет ету және өз таңдауын жасау қабілеті» ретінде анықталады. Дәлелдер іс-әрекет еркіндігі сезімінің болуы және осы іс-әрекет еркіндігін оқу тәжірибесін қалыптастыру үшін пайдалану мүмкіндігі балалардың академиялық жетістіктеріне ықпал ететінін және олардың әлеуметтік-эмоционалдық дамуына ықпал ететінін көрсетеді [4].

Алайда, Manukhina және Wyse мәліметтері бойынша, бұл анықтама үш маңызды элементті ескермейді:

- ✓ Жеке ерік-жігерді сезіну: адамдардың өз бетінше әрекет ету және таңдау жасау қабілетіне деген сенімі. Алайда, ерік бостандығын жүзеге асыру үшін ерік бостандығын сезіну жеткіліксіз.
- ✓ Екінші маңызды элемент – білім алушылардың ерік-жігерін көрсету үшін нақты мүмкіндіктерінің болуы. Алайда, егер адамдар оларға сәйкес әрекет ете алмаса, мұндай мүмкіндіктер жүзеге асырылмайды.
- ✓ Мүмкіндіктер шынымен ұсынылған және оқушылар саналы түрде мойындаған кезде, олар қол жетімділік (affordances) деп аталатын нәрсеге айналады.

Осы үш элементтің маңыздылығы агенттіктің «әлеуметтік шартталған әрекет ету қабілеті» ретінде жақсы анықталғанын білдіреді.

ЭЫДҰ 2030 білім беру компасын әзірледі, ол тез өзгертін әлемде білім алушылардың жеке және ұжымдық әл-ауқатына қолжеткізу үшін негізгі принциптерді, білімді, дағдыларды, көзқарастарды, құндылықтарды, сондай-ақ құзыреттерді қамтиды. Метафоралық атау ұсынғандай, 2030 білім беру компасы тиісті шешімдерді түсіну және қабылдау үшін ұлттық білім беру жүйелеріне арналған навигатор болып табылады [5].

Тұлғаның субъективтілігіне назар аудару білім мен ақпаратты берудің дәстүрлі тәсілдерінен білім алушылардың жеке тәжірибесін игеруіне, олардың эмоционалдық тәжірибелерін байытуға және тәуелсіздігін дамытуға жағдай жасауға бүкіл оқу-тәрбие процесін қайта құруды білдіреді.

1-сурет. Білім беру компасы 2030 ЭЫДҰ

Елімізде соңғы жылдары жүргізіліп жатқан білім беру реформалары білім беруді дамытудың жалпы әлемдік трендтеріне сәйкес келетіні назар аудартады.

Оқу-тәрбие процесін реттейтін тұжырымдамалық құжаттарда білім берудің күтілетін нәтижелері деп нені білдіретінімізді түсіну айтарлықтай кеңейді.

Демек, білім берудің күтілетін нәтижелері ретінде келесі кең спектрлі дағдылар анықталды:

- 1) білімді функционалдық және шығармашылық қолдану;
- 2) сыни тұрғыдан ойлау;
- 3) зерттеу жұмыстарын жүргізу;
- 4) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану;
- 5) коммуникацияның түрлі тәсілдерін, оның ішінде тілдік дағдыларды қолдану;
- 6) топта және жеке жұмыс істей білу [6].

Сонымен қатар, «Үздіксіз білім беру жүйесінде тұлғаны тәрбиелеудің тұжырымдамалық негіздері» білім алушылардың күтілетін тұлғалық қасиеттерін білім берудің осындай базалық құндылықтары негізінде айқындайды:

- 1) денсаулық және әл-ауқат
- 2) терең білім
- 3) еңбекқорлық және шығармашылық
- 4) сыйластық және ынтымақтастыққа дайындық
- 5) ұлттық мұра
- 6) патриотизм және азаматтық жауапкершілік
- 7) адалдық пен парасаттылық
- 8) мейірімділік пен қамқорлық

Білім берудің базалық құндылықтары оқу-тәрбие процесінің мазмұнын, нысандары мен әдістерін айқындай отырып, білім берудің барлық деңгейлерінде педагогикалық тұтастық пен сабақтастықты қамтамасыз ете отырып, әрбір білім беру ұйымының тыныс-тіршілігінің негізін құрайды деп күтілуде. Сондықтан білім берудегі құндылық тәсілін іске асыру үшін білім беру процесінің барлық қатысушылары арасында өзара міндеттемелер мен жауапкершіліктің көп деңгейлі жүйесі құрылады, онда жеке тұлғаның әл-ауқаты білім беру экожүйесінің орталығына қойылады.

Білім алушылардың өзіндік қызметіне назар аудару оқу-тәрбие процесін мотивациялық қамтамасыз ету факторын анықтайды.

Ғылыми әдебиеттерде ішкі және сыртқы мотивтерді ажырату әдеттегідей.

Ішкі мотивациямен пәннің мазмұнын игеру білім алушының мотиві де, мақсаты да болып табылады.

Егер мотив басқа мақсаттарға жетудің құралына айналса, ол сыртқы болып табылады. Мұндай сыртқы детерминанттар жақсы баға алу, мақтау, әлеуметтік ортада танылу, мұғалімнің талаптарына бағыну және т.б. болуы мүмкін.

Сыртқы жағдайларға бағдарланған білім алушылар үшін оқу-танымдық процеске аз қатысу тән.

Алайда, қолайлы білім беру ортасын құру кезінде сыртқы мотивация ішкі мотивацияға айналуы мүмкін. М. Бокарттың айтуынша, оқу мотивациясын дамытуға арналған қолайлы орта құрудың сегіз ережесі бар.

1. Оқыту мотивациясы – оқу іс-әрекетіне қатысты белгілі бір көзқарастар мен сенімдердің жиынтығы. Сондықтан оң оқу мотивациясын сақтау маңызды.

2. Теріс сипаттағы мотивация білім алушылардың оқу процесіне теріс әсер етеді және болашақта өзінің сәтсіздігі туралы пікірде бекітілуі мүмкін.

3. Дегенмен, әртүрлі қажеттіліктерді ескере отырып, оқуға қолайлы мотивацияны қалыптастыру кезінде дифференциацияны сақтау қажет.

4. Білім алушылардың психологиялық ерекшеліктері оқу міндеттерін қоюда маңызды рөл атқаруы керек.

5. Білім алушының өзінің оқу-танымдық қызметін бақылау туралы субъективті пікірі оның түпкілікті нәтижені бағалауына әсер етеді.

6. Сапалы кері байланыс ішкі мотивацияның көзі бола алады.

7. Мақсатқа жетуде ерік күші маңызды рөл атқарады.

8. Сонымен бірге, жеке мақсаттар мен оқу міндеттері сәйкес келген кезде оқу процесі қызықты болады.

Осылайша, оқу-тәрбие процесін дұрыс ұйымдастыра отырып, мұғалім сыртқы мотивацияны ішкі мақсатқа жетуді білім алушы жеке прогресс ретінде қабылдайтындай етіп өзгерте алады. Дәл осы тұрғыдан алғанда, адамның ішкі сенімдерімен байланысты ойлау процестерінің рөлі өзектендіріледі, өйткені ойлау – адамның шындықты білу процесі. Айқын жеке сипатқа ие бола отырып, ойлау процесінің барлық операциялары адамның қажеттіліктерінен, мотивтерінен, мүдделерінен туындайды.

Прогрессивті ойлау ұғымы. Шетелдік зерттеулерде ішкі сенімдердің күші мен жетістікке жету мотивациясы когнитивті тәсіл шеңберінде зерттеледі. Прогрессивті ойлау тұжырымдамасы адамның интеллектісі мен оның табиғаты туралы түсініктерін зерттейтін жасырын интеллект теориялары туралы алғашқы зерттеулерден туындайды.

«Жасырын теория» ұғымын алғаш рет Л.Кронбах 1954 жылы адамның басқа тұлғаны қабылдауын сипаттау үшін қолданған көрінеді. Кейінірек Дж. Брунер мен Р. Тагиури (1954) «тұлғаның қарапайым тұжырымдамалары» терминін басқа адам туралы жалпыланған түсініктерді сипаттау үшін қолданды [7].

Дж. Брунердің айтуы бойынша, әр адам қоршаған шындықты түсінуге тырысқанда өз тәжірибесінен шығады: «формальды модельдер мен теориялық конструкцияларды құру бойынша іс-шаралар – бұл жеке адамға тікелей тәжірибе деректерінен асып, жаңа және кейде жемісті болжамдарға көшуге мүмкіндік беретін қоғамдық код жүйелерін құру дегенді білдіретін прототип» [8].

Дж.Келли адам негізінен сыртқы орта туралы гипотезалар құратын және жеке құрылымдар жасайтын зерттеуші деп санайды, яғни «субъект өзін және басқа адамдарды санаттарға бөлетін екілік оппозициялар жүйесі» [9].

Осылайша, жеке тұлғаның жасырын теориясы – бұл күнделікті өмірде тұжырымдалған өзін немесе басқа адамның жұмысының құрылымы мен механизмдері туралы идеялардың жиынтығы.

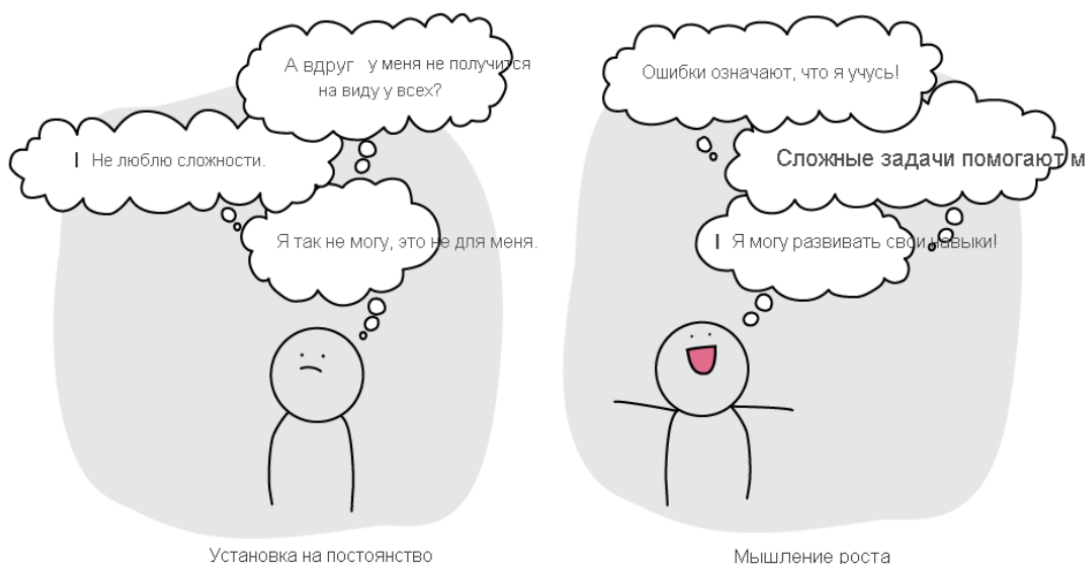
Жасырын интеллект теориялары аясында дәстүрлі түрде келесі теориялар бөлінеді:

- ✓ *тапсырма теориясы* (интеллект тұрақты, аз өзгертін қасиет ретінде);
- ✓ *пайда теориясы/өсу теориясы* (интеллект – бұл оқу процесінде «өсетін» өзгермелі қасиет, жұмсалған күшке байланысты, оны дамытуға және жақсартуға болады).

Осы алғашқы зерттеулерге сүйене отырып, Дуэк бүкіл әлемдегі адамдарды екі негізгі «менталитетке» бөлуге болатынын айтады.

Біріншісін дерекке негізделген көзқарас деп атайды (fixed mindset). Ойлаудың бұл түрі адамдардың қабілеттер туа біткен және оларды өзгерту мүмкін емес деген көзқарастарын білдіреді. Осы көзқарасқа сәйкес, адамдарды жеке сипаттамаларына сәйкес бағалауға болады: жақсы, жаман, көркем, спорттық, қамқор және т. б.

Сонымен қатар, прогрессивті ойлау (growth mindset) адамдардың өз қабілеттерін жетілдіруге үлкен әлеуеті бар екенін білдіреді. Осылайша, жеткілікті мотивациямен, күш-жігермен және шоғырланумен олардың қабілеттерін және басқа да жеке қасиеттерін дамытуға және сәйкесінше кез-келген іс-әрекетте жетістікке жетуге болады.

2-сурет. Тұрақты және прогрессивті ойлаудың айырмашылығы

Дуэк «көзқарасы дерекке негізделген» адамдар үшін табыс өте маңызды деп санайды, өйткені бұл олардың қабілеттерін көрсету тәсілі. Сондықтан мұндай адамдар жаңа бастамаларға мұқият қарайды. Прогрессивті ойлауға деген көзқарасы бар адамдар сәттілік пен сәтсіздік туралы әртүрлі түсініктерге ие.

Мұндай адамдар, профессор Дуэктің айтуы бойынша, білім мен қиындықтарды жеңу процесінің өзінен ләззат алады. Сондықтан сәтсіздік адамның жеке қасиеттерін анықтау емес. Сонымен қатар, прогрессивті ойлайтын адамдар үшін сындарлы сын мәселені шешудің жаңа жолдарын табудың көзі болып табылады.

Дуэктің пікірінше, білім алушылардың оқудағы қиындықтарға эмоционалды реакциясы мыналарға байланысты:

- ✓ шеберлікке мотивациялық бағдар беру (яғни қиын міндеттерге ұмтылу, қиындықтарға тап болған кезде табандылықты арттыру, жағымды көңіл-күйді сақтау)

- ✓ дәрменсіздік сезімі (тәуекелден аулақ болуға ұмтылу, табандылықтың болмауы және сәтсіздіктен кейінгі қызмет сапасының төмендеуі).

Шеберлікке мотивациялық назар аудара отырып, оқушылар өздерінің сәтсіздіктерінің себептерін тұрақсыз ішкі (мысалы, күш-жігердің болмауы) немесе сыртқы (қолайсыз сыртқы жағдайлар) факторлардан көреді.

Екінші формада оқушылар оқудағы сәтсіздіктерін кейбір ішкі тұрақты шектеулермен байланыстыруға бейім (мысалы, қабілеттің болмауы).

Қиындықтарға немесе сәтсіздіктерге тап болған кезде, екінші топтың реакциясы көбінесе аулақ болу болып табылады, бұл уақыт өте келе олардың оқуда артта қалуына әкелуі мүмкін.

Дуэк өзінің кітабында болашақ балериналарды таңдаудың ерекше әдісін ойлап тапқан орыс балеринасы Марина Семеновнаның әрекетіне тоқталады. Іріктеу процесінде педагог тәлімгерлердің сыни пікірлерге қалай жауап бергенін

бақылап отырды: жас балериалар «түзетуге» неғұрлым көп жауап берсе, Марина Семеновна соғұрлым оларды оқуды жалғастыруға лайық деп санады.

Басқа жағдайда білім алушыларға күрделі мәселені шешкеннен кейін кері байланыс берілді. Деректілікке негізделген білім алушылар тобы білім беру нәтижелерін жақсарту жолдары сипатталған ақпараттан бас тартты және өздерін құрдастарымен салыстыруға бейім болды, ал прогрессивті ойлау қабілеті бар білім алушылардың екінші тобы олардың қалай табысқа жете алатынын білуге көбірек қызығушылық танытты.

Үшінші жағдайда балалардан жұмбақтарды шешу сұралды. Содан кейін олар үш топқа бөлінді. Бірінші топ жеке қасиеттерді бағалау түрінде кері байланыс алды. Басқаша айтқанда, оларға өте ақылды болғандықтан жақсы нәтиже көрсеткендері айтылды. Екінші топтағы балалар күш-жігері мен зейіні үшін көбірек мақталды. Үшінші топқа, яғни бақылау тобына тек жақсы орындалған жұмыс туралы үстірт кері байланыс берілді. Дуэк және оның әріптестері тұрақты ойлау қабілеті бар балалар одан әрі күрделі мәселелерді шешуден бас тартқанын, балалардың екінші тобы осындай қиындықтарға дайын екенін анықтады. Үшінші бақылау тобы екі пікірге бөлінді.

Көптеген зерттеулердің нәтижесінде К. Дуэк жасырын өсу теориясына жататын білім алушылар оқуда және жалпы өмірде жетістікке жетеді, өйткені олар өзін-өзі дамытуға бағытталған.

Прогрессивті ойлау және білім беру нәтижелері. Осылайша, К. Дуэктің зерттеулеріне сәйкес, когнитивті даму деңгейі бірдей студенттер әртүрлі академиялық нәтиже көрсете алады, бұл олардың қабілеттері туралы жасырын теориялармен түсіндіріледі.

Осыған байланысты білім беру практикасында білім алушылардың прогрессивті ойлауын дамытуға бағытталған көптеген арнайы бағдарламалар байқалады. Эксперименттік сипаттағы зерттеулердің көбеюі прогрессивті ойлаудың білім алушылардың оқу үлгеріміне оң әсерін анықтайды [10].

2007 жылы Blackwell, Trzesniewski және Dweck жетінші сынып оқушыларының сенімдері интеллекттің дамып келе жатқан сипаты білім беру нәтижелеріне оң әсер ететінін анықтады [11].

Азия контекстінде Филиппин үшін PISA-2018 деректеріне сүйене отырып, Бернардо (2020) прогрессивті ойлау математика мен жаратылыстану ғылымдарының жетістіктерімен оң байланысты екенін анықтады [12].

Мангельс және басқалар (2006) прогрессивті ойлайтын адамдар теріс кері байланысқа көбірек көңіл бөлетінін және бұл қателіктерді басқа күтпеген жағдайларда түзетуге ынталы екенін анықтады, бұл жалпы білімнің өсуін көрсетеді. Сонымен қатар, деректілікке негізделген адамдар кері байланысты өңдеуге азырақ назар аударады [13].

Сонымен қатар, басқа ғалымдар прогрессивті ойлау мен академиялық жетістік арасындағы байланысты түсіну үшін басқа контекстік факторларды ескеру қажет екеніне назар аударады [14].

Осыған байланысты кейбір зерттеулерде прогрессивті ойлау мен оқу үлгерімі арасындағы байланысты бірнеше факторлар тежейтіні анықталды:

- ✓ психологиялық факторлар [15, 16];

- ✓ отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы [17];
- ✓ мектептің ресми ресурстары [18];
- ✓ құрдастарының әлеуметтік нормалары [18];
- ✓ мұғалімдердің сенімдері [11].

Отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы адамдардың ойлау тәсілін түсіндіретін маңызды факторлардың бірі болып саналады. PISA 2018 нәтижелеріне сәйкес, әлеуметтік-экономикалық жағдайы нашар отбасылардан шыққан оқушылар ауқатты отбасылардан шыққан оқушыларға қарағанда интеллекттің туа біткен сипатымен келіседі [19].

2018 жылы PISA бағдарламасына «прогрессивті ойлау» тұжырымдамасын зерттеу енгізілді. Атап айтқанда, зерттеу барысында оқушылардан келесі тұжырыммен келісетіндіктері сұралды: «Сіздің интеллектуалды қабілеттеріңіз – бұл сіз өзгерте алмайтын нәрсе». Осы тұжырыммен келіспеу білім алушылардың өсуге деген көзқарасы мен одан әрі өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысының алғышарты болып саналады.

Мектеп оқушыларының шамамен 2/3 бөлігі интеллектуалды қабілеттердің өзгермейтіндігімен келіспеді. ЭЫДҰ-ның үш елінде (Эстония, Дания және Германияда) оқушылардың 3/4-тен астамы өсуге деген көзқарасы бар екенін хабарлады. Алайда, 26 елде (әсіресе Грецияда, Мексикада, Польшада, Филиппинде, Индонезияда, Солтүстік Македонияда) оқушылардың көпшілігі тұрақты ойлау туралы пікірмен келісіп, берілген көзқарасты көрсетті. Айта кету керек, қыздар ұлдарға қарағанда бойға деген көзқарасты сәл көбірек көрсетеді. Ең маңызды бөліну Беларусьте байқалады (шамамен 13%). Бірақ ЭЫДҰ елдері бойынша ұлдарға қарағанда қыздарда орташа есеппен 3,5% ғана өсу қарқыны байқалады [20].

Өз зерттеулерінде Чен мен Пахарес (2010) оқушылардың прогрессивті ойлауға деген көзқарасының орта мектептің жаратылыстану ғылымдарындағы жетістіктермен байланысы мотивациялық сипаттағы факторлармен байланысты екенін анықтады [21].

Говорова және басқалар (2020) сәтсіздіктен қорқу сияқты факторға назар аударады. Оқушылар өздерінің күш-жігерінің мағынасы бар екеніне сенбесе, олар сәтсіздіктерге көбірек жауап береді [22].

Мұғалімдердің оқушылардың өсу ойлауына әсер етуінің маңызды көрсеткіші PISA шеңберінде құрастырылған мұғалімдерді қолдау индексі болып табылады. Мұғалімдерді қолдау мен прогрессивті ойлау арасындағы корреляция Ұлыбританияда, Финляндияда, Ирландияда, Гонконгта (Қытай), Жапонияда және Кореяда ең жоғары болып табылады. Бұл дегеніміз, бұл елдердегі мұғалімдер өз пәндерін оқытып қана қоймай, сонымен қатар педагогикалық қолдау көрсетеді, өз оқушылары үшін қажетті қауіпсіз білім беру ортасын жасайды.

2 Прогрессивті ойлауды дамыту бойынша білім беру тәжірибесіне шолу (growth mindset)

Бүкіл әлемде прогрессивті ойлау тұжырымдамасын сәтті насихаттайтын көптеген білім беру ұйымдары, ғылыми-зерттеу орталықтары, агенттіктер мен бизнес-стартаптар бар.

Атауы	Мазмұны	Вебсайт
<p>«Changing mindsets» (Ұлыбритания)</p>	<p>Бағдарлама 5-сынып білім алушыларына бағытталған. Ғылыми-әдістемелік қолдауды Портсмут университеті қамтамасыз етті.</p> <p>Бағдарламаны іске асыру екі кезеңнен тұрды:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Алты семинар мен төрт қосымша сабақтан тұратын балаларды оқыту; - Педагогтердің кәсіби дамуының толыққанды курсы. 	<p>https://educationendowmentfoundation.org.uk/projects-and-evaluation/projects/changing-mindset-2015</p>
<p>«Mindset Works» (АҚШ)</p>	<p>Платформа педагогикалық қоғамдастыққа балалардың прогрессивті ойлауын дамыту үшін ресурстар ұсынады. Mindset Works командасы білім беру қауымдастығына жағымды сенімдерді тарату мақсатында ғылыми зерттеулер негізінде өнімдер мен қызметтерді жасайтын тәжірибешілерден, жаттықтырушылардан, көшбасшылардан және зерттеушілерден тұрады.</p>	<p>https://www.mindsetworks.com/default</p>
<p>Майкрософт курсы</p>	<p>Платформа барлық мүдделі тараптар үшін прогрессивті ойлаудың қысқаша курсы ұсынады. Курс интерактивті форматта құрастырылған 10 модульден тұрады және прогрессивті ойлау ұғымы туралы жалпы ақпарат алу үшін пайдалы болуы мүмкін.</p>	<p>https://learn.microsoft.com/ru-ru/training/modules/develop-growth-mindset/</p>

<p><i>Дүниежүзілік банк, «eMBeD Mind, behavior and development unit» жобасы</i></p>	<p>2018 жылы Дүниежүзілік банктің мамандар тобы Оңтүстік Африкадағы бастауыш және орта білім алушылардың прогрессивті ойлауын дамыту мақсатында интервенциялық бағдарлама әзірледі. Жалпы, жобаға 1000-нан астам бала қатысты. Зерттеу дизайны бойынша білім алушылар кездейсоқ түрде бақылау және эксперименттік топтарға бөлініп, Class Dojo платформасы арқылы құрастырылған 30 минуттық арнайы оқу сабақтарына қатысты. Интернеттегі интервенция нәтижелері бойынша Оңтүстік Африка балалары математикадан академиялық жетістіктерін едәуір жақсартты.</p>	<p>https://documents.worldbank.org/pt/publication/documentsreports/documentdetail/731961542391505661/instillin-g-a-growth-mindset-in-south-africa).</p>
<p><i>«Даниялық ата-аналарға арналған арнайы бағдарлама» (Дания)</i></p>	<p>2016 жылы даниялық ата-аналарға зерттеу жүргізілді, онда ата-аналар бірнеше балалар кітаптарын, сондай-ақ оқуды үйрену кезінде балаларды қолдаудың құндылығы туралы ақпарат алды. Осылайша, зерттеу жанама түрде екінші сынып оқушыларының прогрессивті ойлауын дамытуға бағытталған және осы тәсілдің тиімділігін көрсетті.</p>	<p>https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5087073/).</p>
<p><i>MineduLAB (Перу)</i></p>	<p>Abdul Latif Jameel Poverty Action Lab (J-PAL) және Innovations for Poverty Action (IPA) бірлесе отырып, Перудің Білім министрлігі білім беру мәселелерінің тиімді шешімдерін әзірлейтін, бағалайтын және масштабтайтын инновациялық орталық құрды, оның ішінде прогрессивті ойлау да бар.</p>	<p>https://www.poverty-action.org/minedulab</p>
<p><i>CASEL (Академиялық,</i></p>	<p>Арнайы әзірленген нұсқаулықта прогрессивті ойлау ұғымымен танысу және оны білім беру процесінде енгізу</p>	

<p><i>әлеуметтік-эмоционалды оқытуды біріктіру)</i></p>	<p>бойынша мұғалімдерге арналған әдістемелік материалдар бар. Академиялық, әлеуметтік-эмоционалды оқытуды біріктірудің әдіснамалық тәсіліне сәйкес, педагогикалық қоғамдастық арасында осы мәдениетті қалыптастырмай, прогрессивті ойлауға деген көзқарасты дамыту мүмкін емес.</p>	<p>https://schoolguide.casel.org/focus-area-2/learn/growth-mindset-for-staff/</p>
<p><i>«Здоровые школы» Шотландиядағы «Денсаулық мектептері» бағдарламасы</i></p>	<p>Бағдарлама балабақшадан бастап орта мектепке дейінгі білім алушылардың денсаулығы мен әл-ауқатын оқыту, жоспарлау, қадағалау, бақылау және бағалау бойынша нұсқаулық болып табылады. «Салауатты мектептер» бағдарламасының мақсаты педагогтерді білім алушылардың нақты сұрауларына икемді, бейімделетін материалдармен қамтамасыз ету болып табылады. Тұтастай алғанда, бағдарлама Шотландия куррикулумының денсаулығы мен әл-ауқаты бойынша ұлттық білім беру мақсаттарымен біріктірілген. Ұлттық куррикулумда білім алушылардың денсаулығы мен әл-ауқатын қамтамасыз ету бүкіл мектеп қоғамдастығының жауапкершілік аймағы болып табылады, оған қол жеткізу үшін оқу, оқудан тыс қызмет мүмкіндіктері пайдаланылады.</p>	<p>https://healthyschools.scot/planning-framework/growth-mindset/</p>
<p><i>Khan Academy kids</i></p>	<p>Прогрессивті ойлауды оқыту онлайн платформаға да енгізілген. Онлайн форматтағы сабақтар бастауыш, орта және жоғары деңгейдегі білім алушыларға арналған. Барлық сабақтар Стэнфорд университетінің PARTS орталығымен бірлесіп әзірленген</p>	<p>https://www.khanacademy.org/college-careers-more/learnstorm-growth-mindset-activities-us</p>
<p><i>growmet.eu (Еуропалық одақ)</i></p>	<p>Жобаның мақсаты:</p>	<p>https://growmet.eu/</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ мұғалімдердің цифрлық дағдыларына қатысты өзіндік тиімділігін арттыру; ✓ мұғалімдердің прогрессивті ойлауын дамыту арқылы оқушылардың цифрлық құралдарды тиімді пайдалануы; ✓ ЕО мектептерінде прогрессивті ойлауды қолдауды кеңейту; ✓ сандық оқыту жағдайында прогрессивті ойлаудың практикалық моделін жасау. 	
--	---	--

Төменде ұлттық оқу бағдарламаларында прогрессивті ойлау ұғымының ұсынылуына шолу берілген.

Англия. Англияның ұлттық куррикулумы 5 жастан 16 жасқа дейінгі білім алушыларға арналған. Жалпы, оқу бағдарламасы оқытудың төрт негізгі кезеңіне бөлінеді және математика, жаратылыстану ғылымдары, ағылшын тілі, дене шынықтыру және информатика сияқты пәндерден тұрады.

Прогрессивті ойлау «Жеке, әлеуметтік, денсаулық сақтау және экономикалық білім беру» (PSHE) білім беру саласында қарастырылады. Білім министрлігі бұл міндетті пән емес екенін айтады. Алайда, білім беру ұйымдары оны білім беру процесін жоспарлауда қарастырады деп күтілуде. Білім министрлігінің тиісті әдістемелік нұсқаулығында педагогтер білім алушылардың білім беру саласының мазмұнын жобалаудағы қажеттіліктерін негізге алуы тиіс екендігі айқын көрсетілген.

<https://www.gov.uk/government/publications/personal-social-health-and-economic-education-pshe/personal-social-health-and-economic-pshe-education>

Ресей. Ресейдің білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесі негізгі жалпы білім берудің федералды мемлекеттік білім беру стандарты аясында реттеледі. Стандартта білім беру нәтижелері былай сараланады: жеке, пәндік және мета-пәндік. Прогрессивті ойлау мета-пәндік нәтижелер шеңберінде түсініледі, оларға мыналар жатады:

- 1) өзінің оқу мақсаттарын өз бетінше анықтай білу, өзі үшін оқу мен танымдық қызметте жаңа міндеттер қою және тұжырымдай білу, өзінің танымдық қызметінің себептері мен мүдделерін дамыта білу;
- 2) мақсаттарға, оның ішінде баламалы мақсаттарға қол жеткізу жолдарын өз бетінше жоспарлай білу, оқу және танымдық міндеттерді шешудің неғұрлым тиімді тәсілдерін саналы түрде таңдау;

3) өз іс-әрекеттерін жоспарланған нәтижелермен салыстыра білу, нәтижеге қолжеткізу процесінде өз қызметін бақылауды жүзеге асыру, ұсынылған шарттар мен талаптар шеңберінде іс-қимыл тәсілдерін айқындау, өзгеретін жағдайға сәйкес өз іс-әрекеттерін түзету мүмкіндігі;

4) оқу міндетін орындаудың дұрыстығын, оны шешудің өзіндік мүмкіндіктерін бағалай білу;

5) өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау, шешімдер қабылдау және оқу және танымдық қызметте саналы таңдауды жүзеге асыру негіздерін меңгеру;

6) ұғымдарды анықтау, жалпылау, ұқсастықтарды белгілеу, жіктеу, жіктеу үшін негіздер мен өлшемдерді өз бетінше таңдау, себеп-салдарлық байланыстар бекітілген, логикалық пайымдау, қорытынды (индуктивті, дедуктивті және ұқсастық бойынша) құру және қорытынды жасау қабілеті;

7) оқу және танымдық міндеттерді шешу үшін белгілер мен символдарды, модельдер мен схемаларды жасау, қолдану және түрлендіру қабілеті;

8) мағынасын түсініп оқу;

9) мұғаліммен және құрдастарымен оқу ынтымақтастығын және бірлескен қызметті ұйымдастыра білу; жеке және топта жұмыс істеу: жалпы шешім табу және ұстанымдарды келісу және мүдделерді есепке алу негізінде жанжалдарды шешу; өз пікірін тұжырымдау, дәлелдеу және қорғау;

10) өз сезімдерін, ойлары мен қажеттіліктерін білдіру үшін коммуникация міндетіне сәйкес сөйлеу құралдарын саналы түрде пайдалана білу; өз қызметін жоспарлау және реттеу; ауызша және жазбаша сөйлеуді, монологиялық контекстік сөйлеуді меңгеру;

11) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану саласындағы құзыреттілікті (бұдан әрі - АКТ-құзыреттілік) қалыптастыру және дамыту; сөздіктер мен басқа да іздеу жүйелерін белсенді пайдалану мәдениетін игеруге уәждемені дамыту;

12) экологиялық ойлауды қалыптастыру және дамыту, оны танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік практикада және кәсіптік бағдарлауда қолдана білу.

Гонконг. 2002 жылы Гонконгтың білім беру тәжірибесінде табандылық, өзгелерге құрмет, жауапкершілік, ұлттық бірегейлік және міндеттеме сынды бес басым құндылық келісіліп, белгіленді. 2008 жылы бұл тізімадалдық пен басқаларға қамқорлық құндылықтары қосылды. Қазіргі уақытта он басым құндылықтар мен көзқарастар анықталды: «табандылық», «өзгелерге құрмет», «жауапкершілік», «ұлттық бірегейлік», «міндеттеме», «адалдық», «өзгелерге қамқорлық». «Заңға бағыну», «Эмпатия» және «Еңбекқорлық» (2021 жылдың қарашасында қосылды). Осы құндылықтар жиынтығынан табандылықтың мәні алға қойылған міндеттерге қолжеткізуде тұрақтылық пен мақсаттылықты тәрбиелеу ретінде түсіндіріледі. Ол үшін пәнаралық оқыту, күнделікті мектеп оқиғалары және ата-аналар қауымдастығымен серіктестік мүмкіндіктері қолданылады. Сонымен қатар, білім берудегі құндылық тәсілін жүзеге асыру

танымның үштұғырлы процесін, кез келген құбылысқа эмоционалды-аффективті қатынасты қалыптастыруды және практикалық қызметті білдіреді.
<https://www.edb.gov.hk/en/curriculum-development/4-key-tasks/moral-civic/index.html>

Австралия. Австралиялық оқу бағдарламасы сегіз негізгі оқу саласынан тұрады – ағылшын тілі, математика, жаратылыстану, гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар, денсаулық және дене шынықтыру, тілдер, технологиялар және өнер, сондай-ақ жеті жалпы қабілет – сауаттылық, санау қабілеті, цифрлық сауаттылық, сыни және шығармашылық ойлау, жеке және әлеуметтік қабілеттер, мәдениетаралық түсінік және этикалық түсіну. Сонымен қатар, тұрақтылық, Азия мен Австралияның Азиямен өзара байланысы және аборигендер мен Торрес бұғазы аралдарының тарихы мен мәдениеті ретінде үш пәнаралық басымдық бекітілді. Прогрессивті ойлау жеке және әлеуметтік қабілеттер шеңберінде, атап айтқанда жеке хабардарлық шеңберінде қарастырылады. Оқу процесін тиімді жоспарлау үшін прогрессивті ойлауды дамытуға мүмкіндік беретін оқу мақсаттары анықталған. Мысалы,

1 деңгейде: өзінің күшті жақтарын, қабілеттері мен қызығушылықтарын анықтайды және олардың таңдауға қалай әсер ететінін сипаттайды.

2 деңгейде: жеке қасиеттерді және олардың өсуге қалай ықпал ететінін сипаттайды.

3 деңгейде: жеке қасиеттерге әсерін және олардың жеке өсуге қалай ықпал ететінін түсіндіреді.

4 деңгейде: таңдаудың дамуға әсерін талдау жеке қасиеттер және өсу нүктелерін анықтау.

5 деңгейде: даму стратегияларын бағалау жеке қасиеттер және олардың өсуге қалай көмектесетінін сипаттайды.

6 деңгейде: өсуге қолжеткізу үшін жеке қолайлы стратегияларды әзірлеу.

<https://v9.australiancurriculum.edu.au/f-10-curriculum.html/general-capabilities/personal-and-social-capability?element=0&sub-element=0>

Сингапур. Сингапурдың оқу бағдарламасы мектеп бітірушінің қалаған атрибуттарына бағытталған, олар былайша анықталады:

Өмір сүруге және білуге деген құштарлығы бар, дұрыс пен бұрысты сезінетін, бейімделуді және төзімділікті білетін, өзін-өзі танитын, пайымдауды түсінетін, өз бетінше және сыни ойлай алатын **«өзіне сенімді адамдар»**.

Өз оқуы мен сұрақтары үшін жауапкершілікті өз мойнына алатын, өмір бойы оқуға ұмтылады **«жауапкершілігі бар оқушылар»**.

Топта тиімді жұмыс істеуге, белсенді болуға, есептелген тәуекелге баруға қабілетті, тапқыр және кемелдікке ұмтылатын **«белсенді қатысушылар»**.

Сингапурға байланған, азаматтық санасы мықты, отбасы, қоғам және ұлт алдында жауап беретін және басқа адамдардың өмірін жақсартуға белсенді қатысатын **«бей-жай қарамайтын азаматтар»**.

Тұлғаның бұл атрибуттары жас сингапурлықтардың ұрпағына сіңуі керек құндылықтардың мынадай жиынтығымен байланысты: **құрмет, жауапкершілік, тұрақтылық, адалдық, қамқорлық және үйлесімділік.** Тиісінше, берілген атрибуттарға қолжеткізу үшін білім берудің әр деңгейіне күтілетін 8 оқу нәтижесі анықталды.

Бастауыш мектепті бітіргеннен кейін оқушылар:

- ✓ Дұрыс пен бұрысты ажырата білуі.
- ✓ Өзінің басым қабілеттері мен бағыттарын білуі.
- ✓ Ынтымақтастық орната білуі, басқаларға қамқорлық жасауы.
- ✓ Айналасына деген қызығушылықтың болуы.
- ✓ Ойлана білу және өзін сенімді түрде көрсете білуі.
- ✓ Өз жұмысын мақтан тұтуы.
- ✓ Салауатты әдеттерге ие болу және өнерді түсінуі.
- ✓ Сингапурды жақсы көруі керек.

Орта мектепті бітіргеннен кейін оқушылар:

- ✓ Моральдық тұтастыққа ие болуы.
- ✓ Өзінің қабілеттеріне сенімді болуы және өзгерістерге бейімделе алуы.
- ✓ Топта жұмыс істей алуы және басқаларға жанашырлық танытуы.
- ✓ Тапқыр болу және ізденімпаз болуы.
- ✓ Әртүрлі көзқарастарды бағалай білуі және тиімді қарым-қатынас жасауы.
- ✓ Өз оқуы үшін жауапкершілікті өз мойнына алуы.
- ✓ Физикалық белсенділіктен ләззат алуы және өнерді бағалауы.
- ✓ Сингапурға сенуі және ел үшін не маңызды екенін түсінуі керек.

Жоғары мектепті бітіргеннен кейін оқушылар:

- ✓ Дұрыс нәрсені қорғауда моральдық батылдыққа ие болуы.
- ✓ Қиындықтарға қарсы тұруы.
- ✓ Мәдениеттер арасында ынтымақтаса білуі және әлеуметтік жауапты болуы.
- ✓ Өнертапқыш және ізденімпаз болуы.
- ✓ Сыни тұрғыдан ойлай алуы және сенімді сөйлеуі.
- ✓ Кемелдікке ұмтылуда мақсатты болуы.
- ✓ Салауатты өмір салтын ұстануы және эстетиканы бағалауы.
- ✓ сингапурлық екенін мақтан тұтуы және Сингапурдың әлемдегі рөлі мен орнын түсінуі керек.

Көріп отырғанымыздай, прогрессивті ойлау тұрақтылық құндылығымен байланысты, ол табандылықты, батылдықты, оптимизмді, бейімделгіштікті және тапқырлықты қамтиды.

<https://www.moe.gov.sg/education-in-sg/21st-century-competencies>

3 Оқу-тәрбие процесінде прогрессивті ойлауды (growth mindset) дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар

Жалпы білім беретін мектеп жағдайында білім алушылардың прогрессивті ойлауын дамыту білім беру процесінің барлық қатысушыларының жүйелілігіне, нақты іс-әрекеттеріне және қатысуына байланысты болады.

Білім алушыларда прогрессивті ойлауды қалыптастыруға ықпал ететін негізгі стратегиялар:

- ✓ Жалпымектептік тәсіл;
- ✓ Оқу/ оқудан тыс қызмет жағдайында прогрессивті ойлауды интеграциялау;
- ✓ Ата-аналар қоғамымен және қоғамдық серіктестермен ынтымақтастық.

Жеке тұлғаны тәрбиелеудің тұжырымдамалық негіздерінде білім алушылардың прогрессивті ойлауын дамыту міндеті «еңбекқорлық пен шығармашылық» құндылығы шеңберінде қарастырылады.

Еңбексүйгіштік пен шығармашылық құндылықтарын сіңіру еңбекке тәрбиелеуді, адал еңбекке құрметпен қарауды дамытуды, заманауи технологиялық тәртіп жағдайында жаңа дағдыларды игеруге баулуды, еңбек қызметінде кәсібилік пен шеберлікке ұмтылуды ынталандыруды және өзін-өзі үнемі жетілдіру және өзін-өзі дамыту арқылы өз өмірін басқару қабілетін дамытуды қамтиды.

Сәйкесінше келесі күтілетін оқу нәтижелері белгіленеді:

мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу деңгейі:

ойынның мен шығармашылықтың әртүрлі құралдарымен танысады;
тәрбиешінің көмегімен әртүрлі шығармашылық әрекеттерді орындайды;
ересектердің жұмысын бақылайды;
өзінің және басқалардың еңбегінің нәтижелеріне құрметпен қарайды;
достарына және ересектерге көмектескісі келеді;
басталған істі соңына дейін жеткізеді, оны жақсы орындайды.

бастауыш білім деңгейі:

кәсіби қызметтің әртүрімен танысады;
мұғалімнің көмегімен әртүрлі қызмет түрлеріндегі мақсатты анықтай алады;

қойылған мақсаттарға жету үшін зерттеушілік және шығармашылық тәсілді қолданады;

мұғалімнің көмегімен алға қойылған мақсаттарға жету үшін кішігірім қиындықтарды жеңеді;

мақсатқа жету үшін жеке және топта жұмыс істейді;

басқаларға жеке және топтық жұмыстың мәні мен нәтижелерін түсіндіреді;

алға қойылған мақсаттарға жету үшін жаңа шығармашылық тәсілдерді, идеялар мен шешімдерді іздейді.

негізгі орта білім деңгейі:

кәсіби қызметтің әртүрінің ерекшеліктерін ашады;

әртүрлі қызмет түрлерінде оған қол жеткізудің мақсаты мен стратегиясын өз бетінше анықтай алады;

алға қойылған мақсаттарға жету үшін зерттеушілік және шығармашылық тәсілді қолданады;

алға қойылған мақсаттарға жету үшін әртүрлі сипаттағы қиындықтарды өз бетінше жеңеді;

мақсатқа жету үшін жеке, топта және командада тиімді жұмыс істейді;

басқаларға жеке және топтық жұмыстың мәні мен нәтижелерін түсіндіреді.

жалпы орта білім деңгейі:

өзінің күшті жақтарын, бейімділігі мен қабілеттерін ескере отырып, өзінің болашақ кәсіби қызметін анықтайды;

қолда бар ресурстарды ескере отырып әртүрлі қызмет түрлерінде оған қолжеткізудің мақсаты мен стратегиясын анықтай алады;

алға қойылған мақсаттарға жету үшін зерттеушілік және шығармашылық тәсілді қолданады;

алға қойылған мақсаттарға жету үшін әртүрлі сипаттағы қиындықтарға бейімделеді;

мақсатқа жету үшін жеке, топта және командада тиімді жұмыс істейді;

жеке және топтық жұмыстың нәтижелерін насихаттайды;

қойылған мақсаттарға жету үшін жаңа дағдыларды дамытады.

Жалпымектептік тәсіл прогрессивті ойлаудың құндылықтары мен принциптері мектептің идеялары мен миссияларында көрініс табады және мұғалімдердің кәсіби дамуының орталығында болады деп болжайды. Сондықтан прогрессивті ойлауды енгізу тек оқу және оқудан тыс қызметті ұйымдастыру процесіне ғана емес, сонымен қатар білім беруді ұйымдастырудың барлық саясатына, оның өміріне, оқу бағдарламаларының мазмұнына, білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалауға қатысты.

Халықаралық ұйымдар *жалпымектептік тәсілді* сапалы білім беру мен инклюзивті жүйені құрудың негізгі факторы ретінде таниды [23]. ЮНЕСКО жалпы мектептік тәсілді студенттердің, қызметкерлердің және кең қауымдастықтың қажеттіліктерін тек оқу бағдарламасы арқылы ғана емес, бүкіл мектепте және оқу ортасында қанағаттандыруды көздейтін білім беру процесі ретінде анықтайды. Бұл оқушылардың оқуын, мінез-құлқын және әл-ауқатын, сондай-ақ жағдайларын жақсарту үшін мектеп қауымдастығындағы ұжымдық және бірлескен әрекетті білдіреді. 2006 жылы мәдениетаралық білім беру бойынша нұсқаулықтарда ЮНЕСКО мектепті жергілікті қоғамдастықпен байланыстыратын тәсілдерді қолдануды ұсынды және толеранттылық сезімін тәрбиелеу үшін ата-аналардың мектеп өміріне қатысуының маңыздылығын анықтады [24].

Бүгінгі таңда жалпымектептік тәсіл декларативті мәлімдеме ғана емес, сонымен қатар ЮНЕСКО-ның білімге қатысты барлық бастамаларында көрініс табатын стратегиялық шара болып табылады. 11 700 мектепті қамтитын ЮНЕСКО-ның қауымдастырылған мектеп бағдарламасы жалпы мектептегі тәсілді басым тәсіл ретінде таниды.

Білім беру ұйымының прогрессивті ойлауға қатысты саясаты мектептегі оқу-тәрбие процесін реттейтін нақты ресми құжаттарды білдіреді. Мұндай саясат оқу процесінде саралауды реттей алады немесе үлгерімі төмен балаларды қолдау шараларын сипаттай алады.

Прогрессивті ойлауды дамытатын мектеп құру туралы шешім бірқатар факторға байланысты болуы мүмкін.

Мысалы,

✓ Прогрессивті ойлауды енгізу міндеті белгілі бір уақыт ішінде мектептің білім беру нәтижелерін талдап, ғылыми-әдістемелік қолдауды бастайтын аймақтық білім басқармасынан туындауы мүмкін.

✓ Мектеп әкімшілігі оқу-тәрбие процесінің тиімділігін мектепішілік бақылау негізінде белгілі бір тенденцияларды байқайды (мысалы, мұғалімдер мен оқушылардың жаңа бастамаларға деген ынтасының болмауы, әрекетсіздік, ұйымшылдықтың болмауы және мектеп ұжымына мүше болудың әлсіз сезімі) және өзгерістерді бастайды.

✓ Прогрессивті ойлауды дамыту негізінде тұрақты оң өзгерістерге қол жеткізу мәселелерінде өзінің тиімділігін көрсеткен басқа мектептің тәжірибесі.

✓ Ұлттық деңгейдегі білім беру саясаты бұл мәселені көтереді, бұл елдегі мектептердің білім беру тәжірибесіне әсер етеді.

✓ Ата-аналар жұртшылығы бұл мәселені көтереді және балаларының оқу іс-әрекетіне көзқарастағы өзгерістерге бастамашы болады және жалпыға бірдей қолдау көрсетеді.

✓ Білім беру ұйымының білім беру саласындағы инновациялық шешімдерге ашықтығы.

Мектептегі прогрессивті ойлауды енгізу бойынша білім беру ұйымы басшысының көшбасшылық қасиеттері жалпымектептік тәсілдің маңызды элементі болып табылады. Педагогикалық консилиум аясында мектеп басшылығы оны прогрессивті ойлау тәсілін енгізу туралы тікелей міндет қоя алады және бүкіл педагогикалық ұжымды шабыттандырады.

Педагогтерді мектепте прогрессивті ойлау тәсілін енгізуге қалай шабыттандыруға болады?

Кэрол Дуэктің прогрессивті ойлау туралы кітабының қысқаша мазмұнын басып шығарыңыз (Қосымша).

Педагогтерді топтарға бөліп, ішкі талқылау өткізуін сұраңыз.

Келесі жетекші сұрақтарды қойып көріңіз:

Бұл мақала жаңа нәрсені көруге итермеледі ме?
Сіздің ойыңызша, білім беру тәжірибеңізде прогрессивті ойлау жағдайы қандай?

Мектепте прогрессивті ойлауды енгізу үшін бізге не қажет?

Педагогтер прогрессивті ойлау ұғымымен танысып, оны мектепке енгізу туралы шешім қабылдағаннан кейін, бүкіл процесті сүйемелдейтін негізгі қатысушылар тобын анықтау маңызды.

Команданың негізгі мүшелері болуы мүмкін:

- Мектеп директоры
- Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары
- Директордың оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары
- Ата-аналар
- Әдістемелік бірлестіктердің басшылары
- Жоғары сынып оқушылары
- Мектептегі әлеуметтік қызметкер немесе психолог
- Тәлімгер/ аға тәлімгер
- Сыртқы сарапшылар
- Ұйымның басқа мүдделі тұлғалары / өкілдері

Сонымен бірге топтық іс-шараларды үйлестіруді, мониторингілеуді және ұйымдастыруды жүргізетін белгілі бір үйлестірушіні тағайындау қажет.

Жалпымектептік тәсілдің маңызды құрамдас бөлігі мұғалімдердің үздіксіз даму мәдениеті болып табылады. Бұл аспект Жеке тұлғаны тәрбиелеудің тұжырымдамалық негіздерінде көрініс тапты, онда терең білімнің құндылығын сіңіру үшін білім алушылардың танымдық қабілеттерін дамытудың заманауи тәсілдері саласында мұғалімдердің кәсіби дамуына мүмкіндіктер жасау қажет екендігі айтылған.

1-кесте. Педагогтердің білім беру практикасына прогрессивті ойлауды енгізу мониторингі

Сұрақ	Өзгерістер жоқ	Кішігірім өзгерістер	Ауқымды өзгерістер
Сенім және ынтымақтастық			
Педагогтер өздерінің оқыту тәсілдерін үнемі талқылайды			
Мектеп педагогтердің өзара байланысын қолдайды			
Педагогтер прогрессивті ойлауды дамыту тәсілдерін бірлесіп әзірлейді			
Мен прогрессивті ойлауды дамыту үшін бірге келісілген шешімдерді ұстанамын			

Біздің ұжымда қолдау көрсететін қарым қатынас бар			
Мақсатты топтық жұмыс			
Мектепте оқу мақсаттары мен оларға жетудің тиімді жолдары үнемі талқыланады			
Педагогтер мектептің білім беру нәтижелерін жақсарту бойынша жұмысқа тартылды			
Мектепте прогрессивті ойлауды ілгерілету бойынша стратегиялық топ құрылды			
Мектептің жұмысын жақсартуды стратегиялық топ басқарады			
Мектеп басшылығы педагогтердің инновациялық жобаларға, оның ішінде материалдық жобаларға қатысуын ынталандырады			
Деректермен жұмыс			
Мектептегі жоспарлау өзекті деректерді талдау негізінде жүзеге асырылады			
Қойылған мақсаттарға жету оқушылардың білім беру нәтижелерінің қалай өзгергенімен анықталады			
Мектепшілік бақылау оқу мүмкіндіктерін жақсартады			

Мектепте оқушылардың жеке үлгерімі туралы әртүрлі мәліметтер жиналады және үнемі бақыланады			
Мұғалімнің жетістіктері әртүрлі өлшенеді			
Кәсіби даму мүмкіндіктері			
Мектеп пайдалы жұмыс топтары мен тренингтер ұйымдастырады			
Мектеп мұғалімдерге өзін-өзі оқытуға уақыт бөледі			
Біз практикаға, рефлексияға, талқылауға мүмкіндік алдық			
Біз оқытудың жаңа стратегияларына/технологияларына назар аудара отырып, кәсіби даму міндеттерін анықтаймыз			
Мұғалімнің кәсіби өсуі әртүрлі жолдармен сақталады			

Оқу іс-әрекетінде прогрессивті ойлауды біріктіру. Нағыз «прогрессивті ойлау сыныбын» құру үшін сыныпта қолдау ортасын құру, прогрессивті ойлауға тән лексиканы қолдану, білім алушыларға жоғары үміт арту, ми құрылымы туралы айту және білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес прогрессивті ойлауды дамытуға ықпал ететін осындай оқу міндеттерін беру маңызды.

Білім алушылардың жас ерекшеліктері

<i>Білім берудің бастапқы деңгейі</i>	Бастауыш мектеп жасында жетекші оқу іс-әрекеті болады. Бірақ ойын бастауыш сынып оқушысының
--	---

	<p>өмірінде маңызды орын алады, олардың танымдық және шығармашылық белсенділігін ынталандырады, іс-әрекеттің зейіні мен еріктілігін сақтауға көмектеседі, өйткені бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ой қабілеті әлі де тұрақсыз, шаршауға төзімділігі төмен, олар оңай алаңдайды, ұзақ уақыт шоғырлана алмайды, қозғыш, эмоционалды. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын дамытудың негізгі формасы ойын болуы керек. Бастауыш мектеп жасында балалардың жаңа танымдық қажеттіліктерін дамытуға, қоршаған шындыққа белсенді қызығушылық танытуға, жаңа білім мен дағдыларды игеруге жағдай жасалады.</p> <p>Бастауыш мектеп жасы сезімтал болып келеді:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оқу мотивтерін қалыптастыру, тұрақты танымдық қажеттіліктер мен қызығушылықтарды дамыту; • оқу жұмысының нәтижелі тәсілдері мен дағдыларын, оқу қабілетін дамыту; • жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін ашу; • өзін-өзі бақылау, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту; • өзін-өзі бағалаудың адекватты қалыптасуы, өзіне және айналасындағыларға қатысты сыншылдықты дамыту; • әлеуметтік нормаларды игеру, адамгершілік даму; • құрдастарымен қарым-қатынас жасау, берік достық қарым-қатынас орнату дағдыларын дамыту.
<i>Негізгі орта білім беру</i>	

	<p>Бұл өтпелі кезең (5-9 сыныптар). Жасөспірімнің ойлауының маңызды ерекшелігі – оның сыншылдығы. Әрқашан бәрінің айтқанымен келісіп жүрген баланың өз пікірі пайда болады. Бұл жастағы балалар дау мен қарсыласуға бейім болады.</p> <p>Орта мектеп жасы – шығармашылық даму үшін ең қолайлы кезең. Бұл жаста білім алушылар проблемалық жағдайларды шешуді, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табуды, себеп пен салдарды анықтауды ұнатады. Балаларға сыныптан тыс іс-шаралар қызықты, оның барысында өз пікірін білдіре алады. Мәселені өзіңіз шешіңіз, пікірталасқа қатысыңыз, өзіңізді қорғаңыз және дәлелденіз.</p>
<p><i>Жалпы орта білім беру</i></p>	<p>Бұл жастағы жетекші қызмет түрі – оқу және кәсіби. Болашақ кәсіби жолды анықтау жоғары сынып оқушысының әлеуметтік даму жағдайының орталығына айналады. Мамандық таңдау ата-аналардың, құрдастардың, қоғамның сұраныстарының, беделдің әсерінен қалыптасады. 10-11 сыныптарда кәсіби өзін-өзі анықтау, емтиханға дайындық мәселесі туындайды. Бұл жаңа әлеуметтік ұстаным балалардың ілімнің маңыздылығына деген көзқарасын өзгертеді.</p> <p>Білім алушылар оқу процесін олардың болашағы үшін не беретіні тұрғысынан бағалайды, барған сайын саналы түрде қойылған мақсатты басшылыққа алады, белгілі бір салада білімді тереңдетуге деген ұмтылыс пайда болады, өзін-өзі тәрбиелеуге деген ұмтылыс пайда болады. Интеллекттің дамуы тек ақпаратты игеруді ғана емес, зияткерлік бастаманы көрсетуді және жаңасын құруды көздейтін шығармашылық</p>

(LLlab)

Прогрессивті ойлау лексикасы. Тұтастай алғанда, көпжылдық зерттеулер кері байланысты қалай беру керектігін, сөздер мен сөз тіркестерін қалай қолдану керектігін білуді растайды. Сондықтан әртүрлі жастағы оқушылармен прогрессивті және тұрақты ойлау арасындағы айырмашылықты және оның күнделікті қолданыста қалай байқалатынын үнемі талқылау ұсынылады. Мұндай басылған материал прогрессивті ойлаудың мәнін көрнекі түрде жеткізеді және сіздің қателіктеріңіз бен сәтсіздіктеріңіз туралы саналы түрде айтуға мүмкіндік береді.

Дерекке негізделген қағида	Прогрессивті ойлау қағидасы
Егер менде шықпай тұрса, бұл маған арналмаған	Қателер менің үйреніп жатқанымды білдіреді
Менде қажетті дағдылар жоқ	Мен қажетті дағдыларды дамытуым керек
Мен бұдан бас тартуым керек, өйткені не істеп жатқанымды өзім түсінбеймін	Мен жұмысты жалғастырамын. Мен әлі ештеңе түсінбедім, бірақ уақыт өте келе түсініп кетемін
Сәтсіздік менің мүмкіндіктерімнің шегін көрсетеді	Сәтсіздік – бұл дамуға деген мүмкіндік
Бұл қолымнан келмеуі де мүмкін	Мен бәрін үйреніп кетемін
Маған қиын тапсырмалар ұнамайды	Қиын тапсырмалар дамуыма көмектеседі
Менің әлеуетім алдын ала анықталған	Күш-жігерім мен қарым-қатынасым менің мүмкіндіктерімді анықтайды
Қолымнан келмесе, бас тарта саламын	Егер қолымнан келмесе, көмек сұраймын
Пікірлер мен сындар жеке тұлғаға баға береді	Адам бар жерде пікір болады
Тек өз білетінім бойынша жүремін	Маған жаңа нәрселерді жасап көрген ұнайды
Кемшіліктер мен сәтсіздіктер – бұл клеймо	Кемшіліктер адамға тән және олар одан әрі ынталандырады

Оқу процесіндегі педагогикалық қолдау. Оқу процесінде оқушыларды қолдай білу – жақсы мұғалімнің ерекшелігі. Атақты америкалық психолог Кэрол Дуэктің зерттеулеріне сәйкес, тиімді мақтау алға ұмтылуға итермелейді. Талант көбінесе табиғи түрде және ешқандай түзетусіз келетін нәрсе ретінде қарастырылады, ал күш-жігер адамның қазіргі жағдайына жетуі үшін көп жұмыс

істегенін білдіреді. Балалардың бойындағы талантты мадақтау олардың мотивациясына, үлгеріміне зиян тигізуі мүмкін. Ал күш-жігерін мадақтау өсуге ынталандырады (growth mindset) және прогреске ықпал етеді. Осындай зерттеулермен жұмыс жасай отырып, психологтар балалардың өсу ойлауын қалыптастыруда мұғалім қолданатын әдістемелік әдістер, мысалы, кері байланыс және мақтау маңызды рөл атқаратынын атап өтті. Психологтар мақтау түрлерінің ойлауға қалай әсер ететінін зерттеп, мұғалім мақтау арқылы қандай оқушының ақылды екенін баса айтқан кезде, бұл тұрақты ойлауды немесе берілген көзқарасты дамытуға ықпал етеді деген қорытындыға келді. Егер мұғалім оқушының жасаған жұмысы мен күш-жігерін мақтаса, бұл өсуге деген көзқарасты дамытады. Бұл жағдайда балалар жаңа қиындықтарға дайын жауап береді және өз қабілеттерін дамытып, жаңа биіктерге жете отырып, алған тәжірибелерінен үйренеді.

Доктор Дуэк пен әріптесі бесінші сынып оқушылары арасында зерттеу жүргізді. Зерттеу төрт кезеңнен тұрды. Бірінші кезеңде 400 оқушыны екі топқа бөліп, қарапайым IQ тестін орындауды ұсынды. Тапсырма сәтті аяқталғаннан кейін бірінші топ ақылдылығы мен қабілеттері үшін, екінші топ тапсырмаларды орындауға қанша күш салғаны үшін мақталды. Осыдан кейін әр топқа тағы бір тапсырма ұсынылды және таңдау жасауға рұқсат етілді: алдыңғыға қарағанда күрделірек немесе күрделілігі алдыңғы тапсырмамен бірдей. Бірінші топтағы балалардың тек 67%-ы жеңілірек тапсырмамен жұмыс істеуді таңдады, ал екіншісінің 92%-ы қиынырақ тапсырманы таңдады. Басқаша айтқанда, бірінші топтың мақсаты олардың болжамды интеллект деңгейіне сәйкес келетінін көрсету болды, ал екінші топ оқуды жалғастыруға және жаңа биіктерді бағындыруға дайын екендерін көрсетті.

Зерттеудің үшінші кезеңі өте күрделі болды. Күш-жігері үшін мақталған топ көп әрі ұзағырақ жұмыс істеді және олар өздерінің нәтижелеріне қанағаттанды. Сонымен бірге, интеллект үшін мақталған топта балалар тапсырманы орындаудан тез бас тартты.

Қорытындылай келе, оқушыларға бірінші тапсырмадан қиын емес тағы бір тапсырма берілді. Ақыл-ойы мен қабілеттері үшін мақталған бірінші топ бастапқы кезеңге қарағанда 20% нашар нәтиже көрсетті, Екінші топ, керісінше, алғашқы нәтижелерді шамамен 30% жақсартты.

Психолог Анита Раттан мен оның математикадан сабақ беретін әріптестерінің зерттеуі тұрақты ойлайтын мұғалімдер балалардың математикаға деген әлеуетін өсу ойлау қабілеті бар әріптестеріне қарағанда төмен деп санайтынын көрсетті. Сонымен қатар, тұрақты ойлау түрі бар мұғалімдер жұмсақ оқыту стратегияларын қолданады және математика қабілеті жоқ деп санайтын балаларға жұмсақ қарауға бейім. Олар өз жұмыстарында оқушыларды жігерлендіруге және нақты ғылымдарға қабілетсіздіктің қалыпты екенін көрсетуге бағытталған кері байланысты жиі пайдаланады (comfort-oriented feedback). Олар сондай-ақ мектеп оқушыларының жұмысын жеңілдетуге тырысады, олардың жұмысынан күтуді төмендетеді. Зерттеудің жеке бөлігі осындай «жұмсақ» кері байланыс пен оқушылардың мотивациясы арасындағы байланысты зерттеуге арналды. Жұмсақ кері байланыс алатын мектеп

оқушыларының мотивациясы одан әрі стратегияны (strategy-oriented feedback) әзірлеуге бағытталған кері байланыс алғандарға қарағанда әлдеқайда төмен екені анықталды.

Төменде оқушыларды көп жұмыс істеуге ынталандыруға болатын тіркестер берілген.

- Сенің жоғары нәтижеге жетуге тырысып жатқаныңды көріп жүрмін.
- Тапсырманы қалай орындау керектігін түсіну үшін әртүрлі стратегияларды қолданған жөн.
- Қажырлы еңбегің жоғары нәтижеге жеткізіп жатқанын көріп жүрмін. Енді қай қиын тапсырманы таңдайсың?
- Сенің қолыңнан келді.
- Қате кетсе, қамықпа! Қатен арқылы үйренесің.

Кері байланыс фразалары:

- Осы тапсырма арқылы не үйрендің?
- Өзіңнің жұмысың көңіліңнен шықты ма?
- Барлық қиындықтарға қарамастан, тапсырманы орындаудан неге бас тартпадың.
- Тапсырманы толық беріліп жасадың ба?

Берілген сөз тіркестерінің барлығы сұрақтар болуы кездейсоқ емес. Балалардың олау қабілетін дамыту үшін кері байланыс оқушыға жасалған жұмысты ойластыруға, оны талдауға бағытталуы керек.

Кэррол Дуэк сонымен қатар оқушыларды тек күш-жігері үшін ғана емес, сонымен бірге процеске, жұмысқа араласқаны үшін де мақтау керек деп санайды. Мынадай тіркестер болуы мүмкін:

- ✓ Жарайсың! Қиын болса да, бас тартпай, орындап шықтың!
- ✓ Осы бетіңнен танба! Өте жақсы нәтиже көріп тұрмын!
- ✓ Өте жақсы, тақырыпты жақсы түсініпсің!

Сарапшылар мына қадамдарды ұсынады:

- Оқушыларға өзін-өзі бақылауға мүмкіндік беру. Оқушыларға тапсырманы орындау тәсілін немесе жазбаша жұмысты орындау кезінде тақырыпты таңдауға еркіндік беруге болады.
- Оқушылар өткен тақырыптарды еске түсіруі үшін жүйелі түрде тексеру жұмыстарын жүргізу.
- Оқушыларға жұппен немесе топпен жұмыс істеуге, миға шабуыл жасауға мүмкіндік беру. Бұл балаларға бір-бірінен үйренуге мүмкіндік береді және сыныптағы қарым-қатынасты жақсартады.

- Әрі қарай жұмыс істеуге ынталандыратын кері байланыс беру.
- Оқуда қателікке әрқашан орын бар екенін есте сақтаңыз. Оқушылар да, мұғалімдер де қатені өсу мүмкіндігі ретінде қарастыруды үйренуі керек.
- Даму мен сәттілік туралы мысалдар келтіріңіз. Бұл үлкен жеңістер туралы әңгімелер болуы міндетті емес.

Жоғары сынып оқушылары үшін қондырғылармен жұмыс істеу алгоритмін құруды ұсыныңыз.

Мидағы қағидалармен жұмыс істеу алгоритмі

- Мидағы қағидаларды байқау
- Мінез-құлық көріністерін қарау
- Позитивті жағын табу
- Шектеулерді байқау
- Қағиданы жақсы жаққа айналдыру
- Қағиданы ыңғайлы айналып өтуге мүмкіндік беретін орта жасау

Қағида	Позитивті тұсы	Шектеу	Оң сенім

Білім алушылармен талқылауға арналған мысалдар

Оқушыларға төмендегі сұрақтарды қойыңыз, содан кейін жауаптарды бірге талдаңыз. Сіздің ойыңызша, қай нұсқалар прогрессивті ойлауды сипаттайды?

1. Сіз ата-анасыз. Балаңыз мектептен келіп, бақылау жұмысы үшін «5» алғанын айтты. Сіздің реакцияңыз қандай болады?

- ✓ О, сен менің ақылдымысың!
- ✓ Жарайсың! Кеше кешке дайындалғаның босқа кетпеді!

2. Сіз мұғалімсіз. Сізге жаңа сынып беріліп, әр оқушының оқу нәтижелерін бір жылға болжауды сұрады. Мүмкін бе?

- ✓ Иә. Егер мен оқушылардың интеллект деңгейін білсем, олардың оқуы қалай болатынын болжай аламын
- ✓ Жоқ, балалардың білімдері мен дағдыларын қалай дамытатыны мүлдем белгісіз. Бұл көптеген факторларға және олардың жеке ерекшеліктеріне байланысты

3. Сіз жетінші сынып оқушысысыз. Сіз ұзақ дайындалған тесттен нашар баға алдыңыз. Сіздің реакцияңыз?

- ✓ Келесі жолы бұдан да жақсы дайындаламын

- ✓ Келесі жолы дайындыққа көп уақыт жұмсамаймын немесе көшіріп алуға тырысамын
4. Сіз екінші сыныпта оқисыз. Математиканы оқуда қиындықтар туындайтын сыныптасыңызға не айтасыз?
- ✓ Мүмкін тапсырмаларды шешуге тағы тырысып көру керек шығар?
 - ✓ Иә, өкінішті...
5. Сіз студентсіз. Жазбаша емтиханды нашар тапсырдыңыз және мұғалім сізге курстастарыңыздың жұмысын қарауға рұқсат берді. Кімнің жұмысын қарайсыз?
- ✓ Емтиханды дұрыс тапсырмағандардың
 - ✓ Менен гөрі жақсы орындағандардың
6. Сіз физиксіз. Сіз ғылыми жұмыс жаздыңыз, оны Стивен Хокинг оқып, оған ауқымды пікір жазды. Не істейсіз?
- ✓ Бұл қорлау! Ол мүмкін менің жұмысыма толық түсінбеген шығар
 - ✓ Пікірін ескеруге болады. Келесі жұмысты жазғанда ескеремін.
7. Ал енді өзіңізге қандай жағдай ұнайды?
- ✓ Қиын тапсырманы көп күш жұмсап шешу.
 - ✓ Тапсырманы бірден орындап тастау.

Мидың нейропластикасы туралы түсіндіру. Нейропластика – бұл сіздің миыңыздың жаңа нейрондық байланыстарды қалыптастыру арқылы қайта құрылуына мүмкіндік беретін қасиеті. Қоршаған орта, ген, ойлау үлгілері және тәжірибе сіздің нейропластикаңызға әсер етеді.

Нейропластика мидың жаңа ақпарат пен тәжірибе негізінде үнемі қайта құрылуын білдіреді. Бұл балалық шақтағы қалыпты дамудың бөлігі. Зерттеулер нейропластиканың көптеген формалары бар екенін көрсеткен. Адамдар әдетте нейрондардың, синапстардың және ми жолдарының белгіленген санымен туылады деп есептелсе де, оларды кейінірек өзгерту мүмкін емес (қатты сымдар деп аталады), қазіргі зерттеулер адамның миы бастапқыда ойлағаннан әлдеқайда пластикалық екенін көрсетті.

Нейропластика жаңа ақпарат пен дағдыларды алған кезде немесе жаңа нәрсені сезінгенде миымыздың қалай өзгертетінін түсіндіреді. Біз ойлау немесе әрекет ету тәсілін өзгертетін нәрсеге тап болған кезде, миымыз үйрену үшін синаптикалық икемділікке ұшырайды.

Нейропластиканың үш түрі: функционалды, метаболикалық және құрылымдық.

Функционалды пластика біз ойлаудың немесе мінез-құлықтың жаңа тәсілдерін қолданған кезде пайда болады және ол зейінді бақылау, тежеу, шешім қабылдау және жоспарлау сияқты когнитивті функцияларды жақсартады. Икемділік әрдайым жақсы бола бермейді – стресс функционалды жоғалтуға әкелуі мүмкін! Бірақ балаларға өз функцияларын жақсартуға көмектесудің бір жолы – оларды нейрондар арасындағы жаңа байланыстарды қалыптастыруға машықтану үшін мүмкіндігінше әртүрлі жағдайларға ұшырату.

Метаболикалық пластика жүйке жасушалары бір-бірімен әрекеттескен сайын пайда болады. Әрбір ми жасушасында мыңдаған байланыстар бар, бірақ біз жаңа нәрсені білгенде, бұл байланыстардың кейбіреулері күшейеді, ал

басқалары әлсірейді. Жасуша өзінің синапстарын қолданған сайын, ол тұтынылады және оны ауыстыру керек; дегенмен, егер біз қандай да бір себептермен синапстарымызды қолданбасақ (Мүмкін біз білгендерімізді қолданбағандықтан), олар ақырында деградацияға ұшырап, тіпті мүлдем жоғалып кетуі мүмкін! Синаптикалық байланыстарды деградациядан қорғаудың кілті – оқуды жеңілдететін жаңа нейрондық жолдарды құру (бұл жас ұлғайған сайын қиындай түседі) және әлі де миын дамытып жатқан кішкентай балаларға бай кіріс тәжірибесін ұсынады.

Құрылымдық пластика нейрондардың желіде қалай өсетінін және тармақталатынын білдіреді. Бұл жеке нейрондар деңгейінде болады: біз жаңа нәрсе жасағанда, мінез-құлқымызды өзгертсек немесе ақпаратқа жаңа тәсілдермен назар аударсақ, дендриттер деп аталатын кішкентай бұтақтар ми жасушаларында өседі, осылайша олар жақсырақ және жылдам үйрену үшін басқа жасушалармен жақсырақ байланыса алады.

Мидың префронтальды қыртысында ойлау мен жоспарлаудың көп бөлігі жүреді. Осыған байланысты осы аймаққа қан ағымын арттыратын кез келген әрекет осы мінез-құлықты нығайтуда және осылайша өсу көзқарасын сақтауда тиімді болуы мүмкін. Оқу іс-әрекетінде мидың нейропластикасы туралы білімді біріктіру жолдары:

1. Неліктен біздің миымыз күн сайын жасайтын нәрселерге (мысалы, серуендеу немесе ән айту) әдеттер немесе жолдар жасау оңай екендігі туралы сөйлесіңіз. Егер біздің мінез-құлқымыз немесе ойларымыз өзгеруі керек болса, бұл әдеттер әрқашан жақсы бола бермейтінін түсіндіріңіз, өйткені біз әдеттегідей дұрыс емес нәрсе жасаудың әртүрлі стратегияларын қолданып көрсек, миымыз үшін жаңа жолдар жасай аламыз.

2. Спортшылардың, музыканттардың және басқа да табысты адамдардың мысалдарын келтіріңіз, олар бір нәрседі көп жұмыс істеуге мәжбүр болды және оған жету үшін көп жаттығулар жасады. Олар сіз бастаған кездегідей бастаған шығар!

3. Біреу тым ерте бас тартқан немесе тіпті тырыспаған, бірақ кейінірек өмірінде біраз уақыттан кейін қайталап көруге уақыт тапқан кезде көп тырыспағанына өкінген жағдайлар туралы айтыңыз.

4. Кейде балалар өздерінің қабілеттері туылғаннан бастап қалыптасады деп сенетінін, бірақ уақыт өте келе күш салу арқылы оларды жақсартуға болатынын түсіндіріңіз.

5. Миға шабуыл жасаңыз, балалар өздерін өзгерту үшін нейропластиканы қалай қолдана алады (мысалы, өздерінің оқу стилін анықтау және осыған негізделген оқу стратегияларын өзгерту)

6. Балалар сәтсіздікке ұшыраған кезде, басқа адамдар осындай мәселелерге тап болған жағдайлар туралы әңгімелермен бөлісіңіз.

7. Кейіпкерлер қиын сынақтардан өткен, бірақ содан кейін өмір сүру үшін өсу көзқарасын қолданған оқиғаларды айтыңыз.

Тақырыпты тереңірек түсінуге арналған пайдалы кітаптар:

Мышление в классе: создание культуры успеха и достижений учащихся в школах. *Мэри Кей Риччи*

Мышление: новая психология успеха. *Кэрол Двек*

Мышление: превратите силу привычки из фиксированного мышления в мышление роста. *Анна Л. Мэтьюз*

Мышление: как реализовать свой потенциал. *Кэрол Двек*

Твой фантастический эластичный мозг. *Джоанн Дик.*

Пайдалы сайттар:

Кэрол Двек: Влияние похвалы на мышление

http://www.youtube.com/watch?v=TTXrV0_3UjY

Интервью и обзор фиксированного и растущего мышления.

http://www.huffingtonpost.com/2013/08/02/carol-dweck-mindset_n_3696599.html

Мышление роста - веб-сайт Кэрол Двек

<http://mindsetonline.com/abouttheauthor/>

Прогрессивті ойлау туралы білім алушыларға арналған фильмдер:

<https://biglifejournal.com/blogs/blog/growth-mindset-movies-children>

Қорытынды

Білім берудің заманауи дамуында жеке тұлғаның әл-ауқаты тұжырымдамасына негізделген білім сапасы туралы жаңа түсінік бекітіледі.

Айта кетейік, балалардың әл-ауқаты Қазақстанда жалпыұлттық басымдық болып жарияланды. Бұл ұстанымды Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың айтқанынан байқауға болады: «Біздің стратегиялық міндетіміз – қазақстандықтардың жас ұрпағын бақытты балалық шақпен, мықты денсаулықпен, жан-жақты дамумен қамтамасыз ету. Еліміздің болашағы оның шешіміне байланысты».

Балалардың әл-ауқатын қамтамасыз етуге бағдарлау дәстүрлі білім мен ақпаратты беруден бастап әрбір білім алушының жеке әлеуетін ашу үшін жағдай жасауға дейінгі білім беру процесін жобалаудың жаңа тәсілдерін көздейді. Осыған байланысты саралау принципін анықтайтын бүкіл сыныптың қажеттіліктері мен қажеттіліктеріне бейімделген психологиялық қолайлы ортаны құрудың маңыздылығы артады.

Когнитивті ғылымдар мен нейроғылым саласындағы заманауи зерттеулер оқушының өзінің оқу іс-әрекеті туралы ішкі сенімдері сияқты фактордың маңыздылығын көрсетеді. Тұлғаның өзінің күшті және әлсіз жақтары біліп, оны қабылдай алуы, икемді болып, түрлі қиындықтарды жеңе білуі 21 ғасырда қажет дағдылар болып саналады. Осыған байланысты прогрессивті ойлау тұжырымдамасы PISA халықаралық салыстырмалы зерттеуінің бөлігі ретінде зерттелуде. Белгілі бір мектептің ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып жасалған прогрессивті ойлауды дамытуға арналған интервенциялық сипаттағы әртүрлі бағдарлама бар.

Бұл әдістемелік ұсынымдарда прогрессивті ойлау ұғымы туралы өзекті ақпарат, халықаралық перспективадағы білім беру практикасына шолу, сондай-ақ білім берудің әртүрлі деңгейлеріндегі оқу іс-әрекетінде осы тәсілді интеграциялау әдістемесі ұсынылған. Әрбір білім беру ұйымы осы жұмысты басшылыққа ала отырып, қызметіне прогрессивті ойлауды енгізу бойынша өз тәсілдерін әзірлей алады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House.
2. Avvisati, F., Echazarra, A., Givord, P., & Schwabe, M. (2019). Kazakhstan - Country Note - PISA 2018. Results.
3. UNESCO (2016) *Global education and monitoring report*, Paris: UNESCO.
4. <https://www.bera.ac.uk/blog/childrens-agency-what-is-it-and-what-should-be-done>
5. <https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/>
6. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2022 года № 29031. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования.
7. Bruner, J. S., & Tagiuri, R. (1954). Person perception. *Handbook of social psychology*, 2, 634-654.
8. Bruner, J. S. (1951). Personality dynamics and the process of perceiving.
9. Kelly, G. A. (1970). A brief introduction to personal construct theory. *Perspectives in personal construct theory*, 1, 29.
10. Mueller, C. M., & Dweck, C. S. (1998). Praise for intelligence can undermine children's motivation and performance. *Journal of personality and social psychology*, 75(1), 33.
11. Blackwell, L. S., Trzesniewski, K. H., & Dweck, C. S. (2007). Implicit theories of intelligence predict achievement across an adolescent transition: A longitudinal study and an intervention. *Child development*, 78(1), 246-263.
12. Bernardo, A. B. (2020). Socioeconomic status moderates the relationship between growth mindset and learning in mathematics and science: Evidence from PISA 2018 Philippine data. *International Journal of School & Educational Psychology*, 1-15.
13. Mangels, J. A., Butterfield, B., Lamb, J., Good, C., & Dweck, C. S. (2006). Why do beliefs about intelligence influence learning success? A social cognitive neuroscience model. *Social cognitive and affective neuroscience*, 1(2), 75-86.
14. Sisk, V. F., Burgoyne, A. P., Sun, J., Butler, J. L., & Macnamara, B. N. (2018). To what extent and under which circumstances are growth mind-sets important to academic achievement? Two meta-analyses. *Psychological science*, 29(4), 549-571.
15. Tempelaar, D. T., Rienties, B., Giesbers, B., & Gijssels, W. H. (2014). The pivotal role of effort beliefs in mediating implicit theories of intelligence and achievement goals and academic motivations. *Social Psychology of Education*, 18(1), 101-120.
16. Wang, D., Yuan, F., & Wang, Y. (2020). Growth mindset and academic achievement in Chinese adolescents: A moderated mediation model of reasoning ability and self-affirmation. *Current Psychology*, 1-10.

17. Destin, M., Hanselman, P., Buontempo, J., Tipton, E., & Yeager, D. S. (2019). Do student mindsets differ by socioeconomic status and explain disparities in academic achievement in the United States? *AERA Open*, 5(3). doi: 10.1177/2332858419857706.
18. Yeager, D. S., Hanselman, P., Walton, G. M., Murray, J. S., Crosnoe, R., Muller, C., ... & Dweck, C. S. (2019). A national experiment reveals where a growth mindset improves achievement. *Nature*, 573(7774), 364-369
19. OECD (2019b). PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students' Lives, PISA. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/acd78851-en>. Accessed 21 January 2022.
20. [https://report.apkpro.ru/uploads/share/2.%20%D0%9C%D1%8B%D1%88%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%20\(%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82\).docx.pdf](https://report.apkpro.ru/uploads/share/2.%20%D0%9C%D1%8B%D1%88%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%20(%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82).docx.pdf)
21. Chen, J. A., & Pajares, F. (2010). Implicit theories of ability of Grade 6 science students: Relation to epistemological beliefs and academic motivation and achievement in science. *Contemporary Educational Psychology*, 35(1), 75–87.
22. Govorova, E., Benítez, I., & Muñiz, J. (2020). Predicting Student Well-Being: Network Analysis Based on PISA 2018. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(11), 4014.
23. Miquel Àngel Essomba, Anna Tarrés, Meritxell Argelagués (2022). A whole school support and networking to ensure school success for all.
24. UNESCO (2006). Guidelines on Intercultural Education. Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf>

Оқуға деген мотивацияның бағытын диагностикалауға арналған тест-сауалнама

Нұсқаулық. Сізге оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған зерттеуге қатысу ұсынылады. Әр мәлімдемені оқып шығыңыз және оқытылатын пәнге деген көзқарасыңызды білдіріңіз, ол үшін келесі белгілерді қолдана отырып, мәлімдеме нөміріне қарама-қарсы жауабыңызды қойыңыз:

- дұрыс – (+ +);
- дұрыс болуы мүмкін – (+);
- қате болуы мүмкін – (-);
- қате – (- -).

1. Бұл пәнді оқу маған көптеген маңызды нәрселерді білуге, өз қабілеттерімді көрсетуге мүмкіндік береді.
2. Зерттелетін пән маған өте қызық және осы пән бойынша мүмкіндігінше көбірек білгім келеді.
3. Бұл пәнді оқуда маған сабақта алған білімім жеткілікті.
4. Бұл пән бойынша оқу тапсырмалары маған қызық емес, мен оларды мұғалім талап ететіндіктен ғана орындаймын.
5. Бұл тақырыпты оқу кезінде туындайтын қиындықтар бұл пәнді одан әрі қызықты етеді.
6. Бұл пәнді оқу кезінде оқулықтар мен ұсынылған әдебиеттерден бөлек өзім қосымша әдебиеттер оқимын.
7. Бұл пән бойынша қиын теориялық сұрақтарды оқымаса да болады деп санаймын.
8. Егер бұл пән бойынша бірдеңе түсінбей қалсам, оны анықтауға тырысамын.
9. Бұл сабақта менде «мүлдем оқығым келмейтін» жағдайлар жиі кездеседі.
10. Бұл пән аясында белсенді жұмыс істеймін және тапсырмаларды тек мұғалімнің (оқытушының) бақылауымен орындаймын.
11. Осы пән бойынша зерттелген материалды бос уақытымда (үзілісте, үйде) сыныптастарыммен (достарыммен) қызығушылықпен талқылаймын.
12. Тапсырмаларды өзім орындауға тырысамын, маған кеңес беріп, көмектескенді ұнатпаймын.
13. Тапсырмаларды мүмкін болса, достарымнан көшіріп алуға тырысамын.
14. Менің ойымша, осы пән аясындағы барлық тақырып құнды.

15. Маған білімнен гөрі, бұл пәннен алған баға маңызды.
16. Егер мен сабаққа нашар дайындалсам да, көңіл күйімді түсірмеймін және алаңдамаймын.
17. Менің бос уақытымдағы қызығушылықтарым осы пәнмен байланысты.
18. Бұл пән мен үшін қиын, өзімді оқу тапсырмаларын орындауға мәжбүрлеймін.
19. Егер ауырып қалуыма (немесе басқа себептерге) байланысты бұл сабаққа қатыса алмасам, қатты қамығамын.
20. Егер мүмкін болса, бұл пәнді кестеден (оқу жоспарынан) алып тастар едім.

Нәтижелерді өңдеу

Сауалнама көрсеткіштерін есептеу кілтке сәйкес жүргізіледі, мұндағы «Иә» оң жауаптарды білдіреді (дұрыс; дұрыс болуы мүмкін), ал «Жоқ» теріс жауаптарды білдіреді (қате болуы мүмкін; қате).

Кілтпен әрбір сәйкестік үшін бір ұпай беріледі. Жиынтық балл неғұрлым жоғары болса, пәнді оқудың ішкі мотивациясының көрсеткіші соғұрлым жоғары болады. Төмен жиынтық ұпайлармен тақырыпты зерттеудің сыртқы мотивациясы басым болады.

Нәтижелерді талдау.

Жауаптарды өңдеу процесінде алынған нәтиже быай анықталады:

0-10 балл – сыртқы мотивация;

11-20 балл – ішкі мотивация.

Ішкі мотивация деңгейін анықтау үшін келесі нормативтік шекараларды да қолдануға болады:

0-5 балл – сыртқы мотивацияның төменгі деңгейі;

6-14 балл – ішкі мотивацияның орта деңгейі;

15-20 балл – ішкі мотивацияның жоғары деңгейі.

К. Двектің «Жасырын теориялар және оқыту мақсаттары» сауалнамасы

Нұсқаулық. Сіздің пікіріңізге сәйкес келетін санды белгілей отырып, келесі мәлімдемелердің әрқайсысымен келісу немесе келіспеу дәрежесін көрсетіңіз. 1 – толық келісемін. 2 – келісімін. 3 – келісуге болады. 4 – келіспеймін десем болады. 5 – келіспеймін. 6 – мүлдем келіспеймін.

Сізде белгілі бір интеллект деңгейі бар және оны өзгерту үшін шынымен де көп нәрсе жасай алмайсыз	1	2	3	4	5	6
Сіз білім мен дағдыларды игеруге барынша күш саласыз, сондықтан сіз жоғары деңгейлі кәсіби маман болатыныңызға сенімдісіз	1	2	3	4	5	6
Адамдар әрқашан өзінің жеке типін айтарлықтай өзгерте алады	1	2	3	4	5	6
Егер жақсы баға алу және пікірталаста өз пікіріңізді дәлелдеу қажеттілігін таңдау керек болса, сіз «жақсы бағаны» немесе «пікірталасты» таңдар едіңіз	1	2	3	4	5	6
Көбінесе оқу тапсырмасын орындау үшін үлкен ерік-жігер қажет	1	2	3	4	5	6
Ақыл ой – айтарлықтай өзгеруге келмейтін қасиетіңіз	1	2	3	4	5	6
Адамға тән тұлға түрі оның негізгі қасиеті болып табылады, оны айтарлықтай өзгерту мүмкін емес	1	2	3	4	5	6
Өзіңіздің интеллект деңгейіңізді айтарлықтай өзгерте аласыз	1	2	3	4	5	6
Барлық оқу тапсырмаларын уақтылы және жоғары деңгейде орындау сізге жақсы көңіл күй сыйлайды	1	2	3	4	5	6
Адамдар болмысындағы маңызды компоненттерін айтарлықтай өзгерту мүмкін емес	1	2	3	4	5	6
Кейде көп нәрсені үйрену мүмкіндігінің жақсы үлгерімін қалайсыз	1	2	3	4	5	6
Шынын айтқанда, сіз өзіңіздің интеллект деңгейіңізді өзгерте алмайсыз	1	2	3	4	5	6
Сіз өзіңіздің оқу мүмкіндіктеріңізді аз ғана дәрежеде пайдаланасыз	1	2	3	4	5	6
Әрбір адам өзінің негізгі сипаттамаларын айтарлықтай өзгерте алады	1	2	3	4	5	6

Сізде әрқашан интеллект деңгейіңізді айтарлықтай өзгерту мүмкіндігі бар	1	2	3	4	5	6
Сіз негізінен «өте жақсы» оқисыз	1	2	3	4	5	6
Сіз үшін жоғары баға алудан гөрі сабақта бір нәрсені үйрену әлдеқайда маңызды	1	2	3	4	5	6
Адамдар өздерінің түпкілікті қасиеттерін айтарлықтай өзгерте алмайды	1	2	3	4	5	6
Сіз көптеген жаңа нәрселерді үйрене аласыз, бірақ өзіңіздің негізгі интеллект деңгейіңізді өзгерте алмайсыз	1	2	3	4	5	6
Сізді жақсы оқитын оқушы деп атауға келмейді	1	2	3	4	5	6
Әр адам жеке тұлғаның белгілі бір типін көрсетеді және оны шынымен өзгерту мүмкні емес сияқты	1	2	3	4	5	6
Сіздің интеллект деңгейіңіз қаншалықты жоғары болса да, оны әрқашан көбейте аласыз (көтере аласыз)	1	2	3	4	5	6
Сіз үлкен күшті қажет ететін қиын оқу тапсырмасын орындаған кезде өзіңізді керемет сезінесіз	1	2	3	4	5	6
Егер сіз тапсырманы орындай алмайтыныңызды білсеңіз, сіз оны бастамайтын да едіңіз	1	2	3	4	5	6
Адам тұлғаның қай типіне жатса да, ол әрқашан өзін айтарлықтай өзгерте алады	1	2	3	4	5	6
Сіз тіпті негізгі интеллект деңгейіңізді айтарлықтай арттыра аласыз (айтарлықтай көтере аласыз)	1	2	3	4	5	6
Сізге оқудан сирек ұнайды, әсіресе ол көп күшті қажет етсе	1	2	3	4	5	6
Барлық адам тіпті ең түпкілікті қасиеттерін өзгерте алады	1	2	3	4	5	6

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1. Ойлау және оның түрлері. Ғылыми әдебиеттегі прогрессивті ойлау (growth mindset) түсінігі	4
2. Прогрессивті ойлауды дамыту бойынша білім беру тәжірибесіне шолу (growth mindset)	11
3. Оқу-тәрбие процесінде прогрессивті ойлауды (growth mindset) дамыту бойынша әдістемелік ұсыныстар.....	17
Қорытынды	34
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	35
Қосымша	37